

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 35, Mart 2019, s. 451-465

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4931>

Dr. Öğr. Üyesi Ebru GÜHER

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
ebrugur@osmaniye.edu.tr

ADANA’NIN DÜŞMAN İŞGALİNDEN KURTULUŞUNUN TÜRK BASININA YANSIMALARI

Özet

Mondros Mütarekesi ile beraber önce İngiltere sonra Fransa tarafından işgal edilen Adana ve çevresi milletin azmi, inancı ve iradesi ile anavatana katılmıştır. Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Ankara Anlaşması ile barış tesis edilerek bölge düşmanlar tarafından boşaltılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada Hâkimiyet-i Milliye, Anadolu’da Yeni Gün ve Vakit gazetelerinin 1921 ve 1922 yıllarındaki sayıları incelenerek düşman kuvvetlerinin Adana’yı tahliye süreci ve sonrasındaki gelişmelerin nasıl yankı bulduğu incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adana, Tahliye, Milli Mücadele, Basın.

REFLECTIONS OF TURKISH PRESS ADANA'S LIBERATION FROM ENEMY OCCUPATION

Abstract

Adana and its environs, which were first occupied by France and France after Mondros Armistice, joined the homeland with the determination, faith and will of the nation. Ankara Agreement signed between Turkey and France began to be evacuated by the enemies of peace by plants.

In this study, it is tried to examine how the enemy forces' evacuation process of Adana and the developments after it reverberated by examining the numbers of Hâkimiyet-i Milliye, Anadolu’da Yeni Gün and Vakit newspapers in Anatolia in 1921 and 1922.

Key Words: Adana, Evacuation, National ,Struggle, Press.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti orduları 1918 yılının sonuna doğru bütün cephelerde çözülmeye başlamış özellikle Filistin, Suriye, Irak bölgesinde İngilizlere karşı direnemeyip geri çekilmiştir. Bunun üzerine 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması'nı mecburen imzalamak zorunda kalmıştı (Türkmen 2004:7-12; Türkgeldi 1948:63; Jaeschke 1986:27; Orbay 1993:89).

Mondros Mütarekesi ağır şartlar ihtiva etmesine rağmen Adana ve havalisinin işgal olunacağına dair açık bir hüküm bulunmamaktaydı. Ancak mütarekenin diğer bir hükmüne göre güya "orduların emniyeti için" lüzum görülecek yerleri muvakkaten işgal edebileceklerdi. Mütarekenin yoruma açık ve esnek hükmünden yararlanan İngiliz ve Fransızlar çoğunluğu Türk olan bulunan bu bölgeleri işgal etmek istemiştir (Kararımak 1953:10). 1919 yılı Ocak ayında İngilizler Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesine dayanarak Urfa, Antep, Maraş Adana, Osmaniye'yi işgal etmiş; yedi ay sonra da aynı bölgeleri Suriye ile birlikte Fransızlara devretmişti (Kılıç 1962:25; Fenk 1960:29)

İşgal üzerine bölge ahalisi çete harbine girince Kuzey Mıntıkası Genel Valiliği'ne merkezi Adana olarak 19 Ocak 1919'da Fransız Albayı Bremond tayin edilmiştir. 7 kişilik ekibiyle 1 Şubat 1919'da Adana'ya gelen Bremond buradaki vali Nazım Bey ile görüşerek bürosunu kurmuştur. Bu büroda teğmen Escand Genel Sekreterliğe, Yüzbaşı Coulet ise askeri şeflik görevine, Yüzbaşı Luppe Jandarma müfettişliğine atanmıştır. Her ilçeye kaymakam müşaviri adı altında Fransız subayları atanmış; Fransız subaylarından Normand vali yardımcısı, Taillardat (Tayarda) Kozan, Andree Osmaniye, Çalyan Garabet Haçin kaymakamı olmuştur. Temmuz 1919'daki Klemanso ve Loid Corc Anlaşmasından sonra Suriye-Kilikya Fevkalade komiserliği ve Doğu Orduları Başkumandanlığına General Guro (Gouraud) tayin olmuştur. (Ener 1963:16,19-24-25; Onar 1975:48).

Fransızların Adana ve havalisini işgal etmeleri üzerine cemiyetlerin yanında yerli halkın teşebbüsü ile sivil halk veya milislerden oluşan çete adı verilen milli kuvvetler kurulmuş; işgal kuvvetlerine karşı çıkılmaya, baskınlar verilmeye başlanmıştı (Çelik 2015:630-631;Toros 2002:81;Öztoprak, 2002:990; Sofuoğlu, 2002:1037).

Adana ve havalisinde yaklaşık üç senelik mücadelenin ardından Fransa ile savaş haline son verilmiştir. Sakarya Savaşı'ndan sonra 30 Ekim 1921'de Franklin Bouillon ile Türk Hariciye Vekili Yusuf Kemal Tengirşek arasında Ankara Anlaşması imzalanmış; Fransızlar Çukurova bölgesini boşaltmayı kabul etmişlerdi. Bu anlaşma ile Fransızların bölgeyi iki ay içerisinde tahliye etmesini hükme bağlamıştı. Bu hüküm uyarınca 20 Aralık 1921'de Adana, Türk askeri tarafından teslim alınsa da Fransızların isteği üzerine bölgenin tamamının tahliyesi 5 Ocak 1922 tarihine kadar uzatılmıştır. Bu tarih Adana'nın kurtuluşu günü olarak kabul edilmektedir.

1. Adana'nın İşgalden Kurtulup Tahliye Edilmesinden Önceki Genel Vaziyetin Türk Basınına Yansımaları

Fransa ile akdedilen anlaşmadan önce Adana'daki durumu yakından takip eden dış basın 2 Ekim 1921 tarihinde Türklerin Adana'ya geri dönmeye başladıklarını, Adana-Mersin demiryolunun işlemeye başlanacağını öne sürmüştür (Vakit 3 Kasım 1921:1). Bu söylentilerin çıkması üzerine Fransız Generali Guro "*Mersin'i Adana'ya bağlayan şimendiferler tekrar*

elimizde bulunuyor. Suriye'den Fransız askerlerinin Kilikya'ya gelmesi üzerine hiss-i tesir icra etmiştir. Hali hazırda herkes İslam, Hristiyan emin bulunmakta Fransa'nın mevkiileri muhafaza edeceğine ve hükümet-i mezkûrenin kuvveti nazar-ı itibare almak lazım geldiğine kâni bulunmaktadır. Fransa'dan Kilikya'dan askerlerini çekeceğine dair bir söylenti çıkmışsa da bu düşmanlarımız tarafından ortaya atılmıştır. Fransa'ya verilen vekâleti temin için Suriye'de bulunuyoruz. Sevr Muahedesi'nin tatbiki için bizlere ihtiyaç bulunduğu müddetçe Kilikya'da kalacağız” şeklinde açıklamalarda bulunarak bölgeden henüz gitmeyeceklerini ifade etmiştir (Vakit 13 Kasım 1921:1).

Fransa ile yapılan Ankara Anlaşması her iki tarafı da memnun etmiş, gazetelere verilen demeçlerde Türk-Fransız dostluğu dillendirilmeye başlanmıştır. Franklin Bouillon, Fransa'da ayan Meclisi Hariciye Encümeni'ne Türk-Fransız itilafı hakkında izahat vererek “İtilafnamenin ruhu pek yüksektir” demiştir (Vakit 16 Kasım 1921:1).

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi ise “Kurtulan Vatandaşlarımızın Şükranı” başlıklı yazıda milletimizin ve hükümetimizin iki senelik mücadelesinin ilk semeresininin Ankara Anlaşması olduğunu belirttiikten sonra “...Ankara İtilafnâmesi senelerden beri bizden düşerek yabancı ellerde kalmanın bütün acılarını çekmiş olan vatandaşlarımız arasında tasviri imkânı olmayan bir sevinç husule getirmiştir. Bu suretle Adana ve havalisinin peyderpey tahliyesi dolayısıyla bütün millet Meclis Reisi Baş Kumandanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine birçok tebrik nameler vürud eylemektedir” şeklinde yorum yapmıştır (Hâkimiyet-i Milliye 29 Kasım 1921:1).

Adana ve havalisini teslim etmek ve burada Türk idaresi tesis etmek üzere Kastamonu ve Havalisi Kumandanı Muhiddin Paşa, Adana Fevkaalade Kumandanlığı'na tayin edilmiştir. Türk basını Muhiddin Paşa hakkında olumlu yazılar yazmıştır. Vakit gazetesi Muhiddin Paşa hakkında “Muhiddin Paşa değerli kumandanlarımızdan ve iyi idare adamlarımızdandır. Başka yerlerde gösterdiği başarılar iki-üç senelik aradan sonra yeniden anavatana kavuşan Adana'da da başarılar göstereceğine şüphe bırakmamaktadır. Kendisini tayin edildiği yeni ve şerefli vazifelerden dolayı tebrik ediyoruz” şeklinde bir yazı neşretmiştir (Vakit 2 Kasım 1921:1).

Ankara Hükümeti Adana'nın tahliyesi için gerekli olan mülki memurları ve askeriyeyi bu bölgelere tayin ederek bu kişilerin süratle vazifelerinin başına geçmesi, asayişin sağlanması için direktifler vermiştir (Vakit 17 Kasım 1921:1). Türk basını Ankara'dan Adana'ya gönderilen memurların en namuslu ve en güzide kişiler olduklarından bahisle Adana'nın tahliyesinden sonra da hiçbir olumsuzluğa meydan verilmeyeceği, bütün vatandaşların memnun edileceğini belirtilmiştir (Vakit 28 Kasım 1921:1). Bu noktadan hareketle gazeteler asayişin muhafazası için hükümetin son derece titiz çalıştığını ve her türlü tedbirin alındığını vurgulayarak kamuoyunun tansiyonunu (özellikle azınlıkların) azaltmaya çalışmıştır (Vakit 27 Kasım 1921:1).

Fransız resmi yetkilisi Franklin Bouillon, tahliye işlemleri ile ilgilenmek için 11 Kasım 1921 tarihinde Adana'ya gelmek üzere vapurla Paris'ten hareket etmiştir (Vakit 13 Kasım 1921:1). Adana'ya gelerek tahliye ve teslimin biran önce yapılması için Türk yetkilileriyle temasa geçmek isteyen Franklin Bouillon, yaverini Pozantı'ya göndererek Dâhiliye Vekâleti Müsteşarı Hamid Bey'in Adana'ya gelmesini rica etmiştir. Hamid Bey arasındaki ilk mülakatta Ermenilerin hicreti mevzu bahs olmuştur. Bouillon, Ermenilerin memleketi terk ederse Türk idaresinin bununla bir ilgisi olmadığına herkesten evvel kendisinin bildiğini açıklamıştır (Anadolu'da Yeni Gün 25 Kasım 1921:2).

Adana Havalisi Kumandanı Muhiddin Paşa, Dâhiliye Vekâleti Müsteşarı Hamid Bey ile Franklin Bouillon Adana'da üç gün süren müzakeratta bulunarak tahliye esaslarını kararlaştırmışlardır (Anadolu'da Yeni Gün 28 Kasım 1921:1; Vakit 24 Kasım 1921:1). Bu görüşmelerde Adana ve havalisinin süratle tahliyesi kararlaştırılmıştır (Vakit 28 Kasım 1921:1).

Ankara Anlaşması ile Adana ve havalisinin tahliyesi için, bir Türk-Fransız Karma Komisyonu kurularak bir protokol imzalanmıştır. Adana ve havalisinin tahliyesi Kasım ayının 25. günü başlamıştır. Anadolu'da Yeni Gün gazetesi muhabiri tahliye işinin gecikme ihtimalinin bulunması meselesini Fransız kumandanına sormuş; bunun üzerine kumandan; *“Hayır, ortada gecikmiş bir şey yoktur. Fransa Adana'yi, hatta yalnız Adana'yi değil, bütün diğer tarafları da tahliye ile meşguldür. Fransa bu tahliyeye anlaşmada bulunan gündün evvel bile başlamıştır. Adana muntıkası için ortada sadece şimendifer hattı bulunduğu cihetle nakliye o kadar çabuk, o kadar kolaylıkla olamazdı. Onun için biz elimizi çabuk tutmaya mecbur olduk. İki ay müddet zarfında aramızda yapılacak teslimata biz ona vaktinden evvel hazır bulunacağız...”* şeklinde cevap vermiştir (Anadolu'da Yeni Gün 23 Kasım 1921:2).

2. Adana'nın Tahliye İşlemleri ve Sonrasındaki Durumun Türk Basınına Yansımaları

Adana Valisi Hilmi Bey, beraberindeki heyet ile yedi yüz jandarma 30 Kasım 1921 tarihinde Adana'ya gelerek burada büyük bir coşkuyla karşılanmışlardır¹. Adana'nın kurtuluşu sebebiyle Anadolu Ajansı *“Anavatana iltihâk eden bu kıymetli vilayetimiz halkını hürmetle selamlar ve istihlâs-ı vatan uğrunda hiçbir fedakârlıktan çekinmeyen kahraman milletimizi hararetle tebrik ederiz”* cümleleriyle bir tebliğ neşretmiştir (Anadolu'da Yeni Gün 2 Aralık 1921:1).

Adana ve havalisinin kurtuluşu sebebiyle tüm gazeteler Mustafa Kemal Paşa'nın konuyla ilgili olan beyannamesini yayımlamıştır². Adana mebusları Mustafa Kemal Paşa'ya

¹ Adana ve Havalisi kumandanı Mirliya Muhiddin Paşa ve heyetine memur olan kişiler şunlardır: Erkân-ı Harb Yüzbaşı Kenan Bey, Yaveri Yüzbaşı: Hilmi Bey, Emir Zabitanı Mülâzım-ı Sanî Hakkı Bey, İrtibat Zabitanı Teyyareci Fazıl Bey, Mersin Muntika Kumandanı Teslim ve Tahliye komisyonu Reisi Erkân-ı Harbiye Miralay Şükrü Nail Bey, Erkân-ı Harbiye Reisi ve Teslim ve Tahliye komisyonu Üyesi Erkân-ı Harbiye Yüzbaşı Ahmet Sabri Bey, Yaveri Mülâzım-ı Sanî Sarı Bey, Tahdîd-i hudut Komisyonu Reisi Miralay Hayri Bey, Tahdîd-i hudut Komisyonu Üyesi Binbaşı İhsan Bey, Adana Jandarma alay Kumandanı Sami Bey, Jandarma Mülâzımı Nazmi Bey, Jandarma Mülâzım-ı Sanîsi Zühdü Bey, Polis Celil Bey, maiyetlerinde iki ser-komiser, beş muavin ve sekseb kadar efrad (Vakit 16 Aralık 1921:1).

² Mustafa Kemal Paşa'nın beyanatını gazeteler aynen nakletmişlerdir: *“Asırlardan beri Türkiye'nin ahzâ-yı mutememiasından iken Harb-i umûmî nihayetinde işgal baltına girmiş ve bu defa Fransa hükümeti ile 'akd olunan itilâfnâme mücebince idaremize 'avdet eylemiş olan Adana'da hükümetimiz tekrar tesis ediyor, Adana vilayeti ile diğer aksâm memâlikimizden bir kısmının medâr-i vatana iltihafına bizi muvaffak itmesinden dolayı cenâb-i Hâkk'a hamd ü senâ iderüm. Bu aksâm-i memâlikteki halkı Büyük Millet Meclisi namına ana yurdlarında selamlamakla bahtiyarım. Her milletin en tabîi ve ibtidâ'i hakkı olan hakk-i hayat ve istiklâlinin tanınmasından başka bir âmeli olmayan ve sulh ve sükûnun daima takdir iden milletimizin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin beslemekte olduğu niyyât ve hissiyât-i sulh-pir-i vânenin yakın bir âtide herkesçe tasdik ve itiraf idileceğinden ümid-vârım. Bu ciheti takdir itmiş olan Fransız millet ve hükümetine burada beyan-i teşekkür itmeği bir vazife addederim. Adana, Urfa ve Ayıntab havalisi halkının bundan sonra bütün kudretlerini memleketin ta'âli ve terkesine hazır idecekleri tabiidir. Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bu muvaffakiyetini çekemeyen bazılarının General Guro cenâbilerinin de beyannâmelerinde tasvir itdikleri vechle buralardaki 'anâsır-i muhtelif hakkında*

bütün Adanalıların büyük bir şevkle kendilerini beklediklerini belirten bir telgraf göndermişlerdir³ (Hâkimiyet-i Milliye 13 Aralık 1921:1). Vakit gazetesi bu davet üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın Ocak ayı ortalarında Adana'ya gideceğinin rivayet edildiğini fakat hangi tarih olduğuna dair bir bilginin olmadığını belirtmiştir (Vakit 15 Aralık 1921:1).

vatanşlık hissiyatına muhâlif hareketde bulunacağımızı söylemektedir. Türkiye toprağındaki 'anâsır-i muhtelif'e 'asırlardan beri bir vatan evladına hâss-i uhuvvet ve muhabbetle yaşamış ve revâbit-i ictimâ'iyenin en kuvvîsi olan iştirak-i münâfi' ile yek-diğere bağlanmış ve bir çok hatırât-i muazzeze ile bu memlekete merbût bulunmuş olduğu halde memleketin huzur ve sükûnetini menfa'atlerine muvafık bulunmayan müşviklerin az tahriği olarak bazı su-i tefehhümlerle sük-i zamanlarda bazı ahval-i gayr-i münasebe tahaddis itmiş olduğuna ketm ve ahfaya lüzum yoktur. Bir aile efradı beyinde de vuku'a gelebilen bu gibi muvakkat ahvâl ile netâyicinin izâlesi için bu gün tam bir afv-i umumi ilân idilmiştir. Hükümet bununla vatan evladı arasında su-i tefehhümânın devamına müceb olabilecek esbâbı ortadan kaldırmış ve vazife-i şefkat ve ubütunu? ibka eylemiş olur. Şimdi ahâliye de terettüb iden vazifeler vardır. Bu vazifeler birkaç kelime ile hatırlamak için bilâ-tefrik cins ve müzehheb bütün ahaliye hitap ediyorum. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti bir halk hükümetidir. Münafi'-i memlekete aid hususatda efrad-i milletle hükümet idaresinde vazife itibariyle iştirak vardır. Memleketin sükûna derece-i ihtiyacı izâhdan vârestedir. Düşmanların işâ'ât bed-i huvahanesini? fiilen tekzib lazımdır. Cerr ü mutemedden bir millet efrâdından olduğumuzu inzar-i yar ü agyârda isbat ve te'yid itmek icab eyler. Bu sebeble hükümete müzâheret ve menafi'-i memleketi her dürlü menafi'-i şahsiyyeye takdîm itmek sizlere mütertib bir vazifedir. Şimdiye kadar birçok ahval farkül-âde ve vaki'-i mühimme karşısında vakâr ve sekîneti muhafaza kabiliyetini göstermiş olan halkın bu defa da bu lüzûmî takdir iderek hangi din ve 'anasıra mensûb olursa olsun beynlerinde muhabbet-i mutafâbele? te'sis eyleyeceğine ve muhtelif akl ü mantık hiç bir hâl ve hareketde bulunmayacağına kâni'im.

Münafi'-i 'aliyye-i vatan'ı her dürlü mülâhazanın fevkinde tutmak mecburiyetinde bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin kanundan inhırafa tasaddi edecekler hakkında ek şedîd tedabir ittihaz ideceğini burada ihtar itmek mecburiyetindeyim. Me'muriyyenede? şu vesayada bulunmak isterim: Millet ve memleketin büyük fedakarlıklarla Anavatan'a iltihakını te'min itdiği bu aksâm-i memâlikin mukadderatı ve halkın te'min-i refah ve sa'adeti yed-i emanetinize mevdu'dur. Nazar-i kanûnda bilâ-tefrik cins ve müzehheb her ferdini hukûka mâlik ve aynî vezâifile mükellefdir. Vazifenizin 'ulûyyet ve ehemmiyeti tesbitinde me'sûliyetinizin de azimetini daima der-piş ediniz. Hanki din ve ırka münsub olursa olsun herkes hakkında siyânen tatbik-i adâlet ve emniyet ve âsâyîşi mahal ve kavânin-i mevzu'a ahkâmına mugâyir hareket faillerini kim olursa olsun derhal pençe-i kanûna teslim eylesiniz. Huzûr ve sükûnetin layığıyla te'sisine ve hükümetin düstûr-i siyasiyyesi olan hâkimiyet-i kanûniyyenin tecellisine sarf-i gayret ile mükellef olduğunuzu bir an bile nazar-i dikkatdan dür tutmayınız, sözüme hitam verirken millet ve memlekete hayr ü muvaffakiyetler ve ahâliye sa'adetler temenni iderim. Türkiye Büyük Millet Meclisi Re'isi Mustafa Kemal. Hâkimiyet-i milliye 6 Aralık 1921:1; Anadolu'da Yeni Gün, 6 Aralık 1921:1; Vakit 7 Aralık 1921:1.

³ Adana mebusu Eşref Bey, Mersin mebusu Muhtar Bey ve Adana Belediye Reisi imzalı adı telgrafta şu sözlere yer verilmiştir: "Ankara BMM Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne;

"Tedâbir-i celile-i vatanperveraneleri takdir-i âli ilâhîye tevâfuk ederek sevgili Adanamız anavatana kavuştu. Adana başta zât-ı sâmilere bulunduğu halde BMM, bu güzel eserin müessirlerini kemâl-i iştîyâkla devet ediyor. Bu naat cihân-ı kıymet hezret-i bâriye arz istinâd ve istihkâk eden Adanalılar beyânname-i devletlerindeki vesâyâ-ya celile dairesinde mukteziyyat-ı menafi' âliye-i memlekete Tefvik-i hareket ettiklerini bizzat müşâhade buyurmak üzere Adana'ya teşriflerinizi istirhâm ediyorlar. Bu mes'ûlemizin is'af buyurduğu tebşiratda intizaren muvaffakiyet-i sâmilere tebrik-i heyet-i celile-i vatanperveranelerine arz-ı şükrân eyleriz ferman."

Vakit gazetesi bütün Çukurova'nın tahliyesinden sonra 25000 km'lik bir arazinin anavatana katılması konusuna değinerek bunun hem maddi ve manevi önemini vurgulamıştır (Vakit 4 Kasım 1921:1). Ankara Anlaşmasının öneminden bahseden gazete, yaklaşık otuz bin Türk kuvvetlerinin batı cephesine kaydırılacağını böylece ordunun genel kuvveti kadar manevi kuvvetinin de artacağını ileri sürmüştür (Vakit 13 Kasım 1921:1).

Vakit gazetesi “*Güzel Adanamız Üzerinde Bu Sabahtan İtibaren Tekrar Şanlı Bayrağımız Dalgalanıyor*” (Vakit 28 Kasım 1921:1) şeklinde manşet atmış; Adana'nın düşman işgalinden kurtuluşunun önemini siyasi, askeri ve iktisadi olmak üzere üç başlıkta anlatmıştır. Fransa'nın buraları Türklere iade etmekle özellikle Avrupa kamuoyunda Türkler aleyhine tahrik ve teşvik edilen azınlıkların itimatsızlıklarını bertaraf ettiğini belirten gazete, Ankara Anlaşmasının ve Adana'nın tahliyesinin Türkiye –Fransa ilişkileri açısından olumlu gelişme olduğunun altını çizmiştir. Mersin ve İskenderun limanının Türk idaresine geçmesi üzerine bütün Akdeniz ithalat ve ihracatının doğrudan doğruya Anadolu şimendifer hattıyla bağlantılı olacağını belirten gazete, bunun iktisadi önemine dikkat çekmiştir. Mersin ve İskenderun limanlarına bağlı demiryollarından Anadolu nakliyatının istifade edeceğini, nakliye masraflarının azalacağını böylece Anadolu'nun iktisadi ve ticari vaziyetinin gelişeceğini öne sürmüştür. Adana'nın tahliyesi ile Anadolu milli ordusunun güneydeki kolunun artık serbest olduğuna ve tüm ağırlığını batıya Yunanlılara vereceğini belirten gazete, Yunan Hükümeti'nin Türk-Fransız İtilafından sonra telaşa düştüğünü yazmıştır (Vakit, 29 Kasım 1921:1; Vakit 11 Aralık 1921:3).

Anadolu'da Yeni Gün gazetesi “*Bütün Türk ve Müslüman alemine tebşîr ederiz, Milli Mücadelemizin pek mesûd bir semeresini daha iktifat ettik. Dün öğleden evvel saat onbiri yirmi beş dakika geçe güzel Adana'mız anavatana kavuştu. Şimdi Türk Adana'mızda Türk sancağı dalgalanıyor*” şeklindeki güzel sözlerle bu kutlu günü Türk milletine haber vermiştir. Gazete haberinin devamında 1 Aralık 1922 tarihinde saat on biri yirmi beş geçe Adana'nın anavatana kavuştuğunu, sabahın erken saatlerinden itibaren hükümet dairesi ve civarının binlerce halk ile dolduğunu neşretmiştir. Gazete bu kutlu günün hallet-i ruhiyesini şu sözlerle ifade etmiştir: “*Herkes mesud dakikanın gelmesini bekliyordu. Nihayet saat onbiri çeyrek geçe kumandan Mühiddin Paşa, Dahiliye müsteşarı Hamid Bey ile dün akşam beraber geldiğimiz vali ve memurlar Hükümet Konağı'nın önüne geldiler. Tam saat onbiri yirmi geçe şanlı bayrağımız alkış tufanları ve Yaşasın nidaları arasında keşide edildi. Müteakiben nutuklar irâd edildi. Hükümet-i milliyemizin ve kahraman ordumuzun devam-ı muvaffakiyetine dualar edildi. Şehirde sürur fevkaladedir.*”

Tam üç sene...1334(1918) Kasım ayından beri Adana, Türk'ün bu mukaddes ili, yabancı ellerde kalmıştı. Mütarekeden sonra gelen hükümetten başka her şeyine benzeyen İstanbul'daki kabinelerden beri zamanında anavatanından ayrı kalan bu güzel ve şirin diyarımızı bir dakika bile unutmadık. O Adana ki bir ucundan diğer ucuna kadar baştan başa bizim öz kardeşlerimizle meskündür. Biz onu nasıl unuttuk, biz ona basıl lakayd kalırdık. Oralarını Türk'ten koparmaya teşebbüs etmek, bir vücudun en kıymetli ve en hayati uzvunu kesmekti. Adana, İzmir gibi bizim teneffüs yerimizdir. Biz orasız yaşyamazdık. İşte İzmir gibi Adana için de üç seneden beri çarpıştık. Damad Ferid, Rıza Tevfik ve himayeleri Sevr ismindeki paçavra ile yabancılara bağışladığı bu öz topraklarımızı kurtardık. Allah'a bin şükür. Yakın bir zamanda Bursa, İzmir ve Edirne'yi de kurtaracağız...”(Anadolu'da Yeni Gün 2 Aralık 1921:1).

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi 4 Aralık 1921 tarihli haberinde “*Adana'nın Her Tarafında Sancağımız Dalgalanıyor*” manşetiyle kamuoyuna Adana'da devir teslim törenini aktarmaya çalışmıştır. Gazeteden öğrendiğimiz bilgilere göre; teslim töreni herhangi bir hadise olmadan, vatandaşların gözyaşları arasında gerçekleşmiştir. Adana ile beraber aynı saatte Tarsus ve Mersin'in teslim alındığını, vatandaşların aynı dakikada bu üç kasabanın şanlı sancaklarını selamladığını dile getiren gazete, 3 Aralık 1921 tarihinde de Osmaniye'nin teslim alındığı haberini vermiştir. Gazete devamla Mülki memurların, polis ve jandarmaların hemen görevine başladıklarını, Fransız askeri idaresinin tahliye müddetince kesinlikle mülki idareye müdahale etmeyeceklerine ve memurlarımızın bağımsız bir şekilde görevlerini icra edeceklerine dair bilgiler vermiştir. Bunun için hükümetin tüm tedbirleri aldığını ve tehlike potansiyeli yüksek olan yerlerde bir karışıklığın çıkmaması için silahların toplattırıldığına dikkat çekmiştir. (Hâkimiyet-i Milliye 4 Aralık 1921:2).

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi muhabiri Ramazan Bey Adana'ya ilk giren trende bulunmuş ve izlenimlerini kamuoyuyla şu cümlelerle paylaşmıştır: “*Adana'ya ilk giren trene bulunmak, hakikaten bütün vatandaşlarımızca arzu olunacak bir zevkti. Hükümet memurları, polis ve jandarmayı hamil olan tren al ve yeşil bayraklar, defne ve çam dalları ile donatılmış ve doğrucu Şakir Paşa İstasyonu'na dahil olmuştur. Bu sırada bütün Adana halkı istasyonda bulunmakta idi. Jandarmalarımız saatlerce süren alkış tufanı arasında inmişler ve bu heyecanlı tezahürât saatlerce devam etmiştir. Adana vilayeti baştan aşağı bir bayram içindedir. Adana tam üç senelik bir hicrandan sonra anavatan kavuşmuştur. Askerlerimizin çekildiği günün sene-i devriyesinde ordumuz Adana'ya dâhil olacaktır*” (Hâkimiyet-i Milliye 6 Aralık 1921:1).

Vakit gazetesi 6 Aralık 1921 tarihli nüshasında “*Adana Vilayeti Kâmilten Tahliye Edildi*” şeklindeki haberinde tahliye işlemlerinin bitmesi üzerine Ankara'nın baştanbaşa Türk bayraklarıyla donatıldığını ve halkın BMM önünde gelerek vatanperverane tezahüratta bulunduğunu ifade etmiştir (Vakit 6 Aralık 1921:1).

Anadolu'da Yeni Gün gazetesi 22 Aralık 1921 tarihli nüshasında “*Evvelki Gün Öğleden Sonra Saat İkiyi On Beş Dakika Geçe Ordumuz Adana'ya Girdi*” manşetiyle kahraman Türk ordusunun Adana'ya girdiğini ve saat ikiyi on beş dakika geçe ilk askeri kıtaatın şehre dahil olduğunu yazmıştır. Haberin devamında Dâhiliye Müsteşarı ve Adana Vali Vekili Hamid Bey, Adana Havalisi Kumandanı Muhiddin Paşa, Fransız resmi yetkilisi Franklin Bouillon ve birçok Fransız zabitanı, Adana mebuslarından Eşref, Muhtar, İsmail Sefa Beyler, Türk, Ermeni, Rum eşrafından birçok kişinin olduğu mükellef bir ziyafetin verildiği belirtilmiştir. Üç saat süren ziyafet esnasında Hamid Bey, eski Türk-Fransız dostluğuyla bu dostluğu ihlâl eden sebeplerden, Türk milli mücadelesinin kutsiyetinden ve Türkiye ile Fransa arasında imzalanan anlaşmanın öneminden bahseden bir konuşma gerçekleştirmiştir. Akabinde Franklin Bouillon uzun bir nutuk söyleyerek; Fransa'nın çoğunluğunu Türklerle meskûn olan Adana'yı Türklere iade emekte hiçbir tereddüt göstermediğini, bunun artık bir gerçek olduğunu beyan ettikten sonra milli hareketin semerelerinden birisi olan bu neticeden dolayı Türkleri tebrik etmiştir. Franklin Bouillon Adana'yı terk etmekle beraber komşu ve dost olarak kalacaklarını söyleyerek konuşmasını bitirmiştir (Anadolu'da Yeni Gün 22 Aralık 1921:2).

Anadolu'da Yeni Gün gazetesi, ertesi günkü nüshasında “*Adana'mız Bî-Payan Bir Meserret İçinde*” diyerek Türk askerinin Adana'ya girmesi sebebiyle halk tarafından parlak

tezahüratlar yapıldığını, halkın ellerinde bayraklarla Franklin Bouillon'un ikâmetkâhına gittiklerini belirtmiştir (Anadolu'da Yeni Gün 23 Aralık 1921:1).

3. İşgal Kuvvetlerinin Adana'dan Tamamen Gitmesi ve Ocak 1922 Tarihindeki Gelişmelerin Türk Basınına Yansımaları

21 Aralık 1921 tarihinde öğleden sonra saat üçte Franklin Bouillon'un refekâtında diğer Fransız asker işgal komutanları, Mersin yoluyla Fransa'ya gitmek için yola çıkmış, Muhiddin Paşa ve Hamid Bey onlara eşlik etmiştir (Anadolu'da Yeni Gün 25 Aralık 1921:2). Ocak ayının ilk haftasında Fransa'ya varan Franklin Bouillon, Fransız meclisinde Türk-Fransız ilişkileri konusunda uzun bir konuşma⁴ gerçekleştirmiştir (Hâkimiyet-i Milliye 9 Ocak 1922:1). General Guro, Ankara Anlaşması ile Türkiye'deki milli hükümetin Adana ve havalisindeki azınlıklara adilane davrandığını, tahliye ve teslim muamelesi esnasında kimsenin burnunun bile kanamadığını beyan etmiştir (Hâkimiyet-i Milliye 20 Ocak 1922:1; Anadolu'da Yeni Gün 17 Ocak 1922:1).

“Adana Kahramanlarımızı Nasıl Karşıladi?” manşetiyle Hâkimiyet-i Milliye gazetesi “Yeni Adana” gazetesi muhabirinin his ve intibalarını şu sözlerle nakletmiştir: *“Askerlerimizin saat birde Yeni İstasyon tarafından şehre gireceği haber alınmıştı. Herkesin kalbi emsalsiz bir heyecanla atıyor. Omuzlarında bayraklarını taşıyan kabileler, memleketin kadın ve erkeği kahraman askerlerimizi istikbâle koşuyorlardı. İstasyon önünde vas'î dalgalandan bayraklarla bir lale bahçesi gibi kıpkırmızı bir manzara vardı. Uzaktan bağlar arasından, kahraman askerlerimiz müfrez ve mızıkalarıyla büyük bir muhabbetle ilerliyor. Halk; alkış tufanı arasından senelerden beri mütehassır kaldıkları kahramanları kucaklayarak ağlıyordu. Kolbaşı Büyük İstasyon caddesini takiben kolordu binasına doğru yürüyor. Yolların üzerine dökülen binlerce insan tarafından alkışlanıyordu. Asker tamamen halkın kucaklarında taşıyor gibiydi. Belki Adana kurulduğundan beri böyle muhabbetli, heyecanlı bir manzaraya şahid olmamıştı.*

Sakarya'nın o harikalar ibda' eden sahnelerinden Çukurova'ya gelen askerlerimizin önünde kendilerinin Gazi bayrakları dalgalanıyordu. Rengi solmuş ve delik deşik olmuş olan bu şanlı ancak, omuzlarda yükselen kahramanların nasıl insanlar olduklarını ilân ediyordu.

Askerin önünde yaşlı bir kadın çarşafını omuzundan aşağı atmış, elinde küçük bir Türk bayrağı taşıyor. Mütemediyen milli şarkılar söyleyerek kahramanları sitayiş ediyor. Gözlerinin içinde müstesna bir sahne canlanan yüz ve eli ihtiyar kadıncağız bir kardaşını bir damadını herpte kaybetmiş ve kimsesiz kalmıştı...Yolların üzerinde toplanan kadınlardan birçoğu askerlerin ayaklarına yüzlerine sürerek ağlıyorlar. Zavallı askerler görülmemiş bir manzara

⁴ Franklin Bouillon'un Fransız meclisindeki konuşmasının önemli kısımları şu şekildedir: *“...Sevr Muahadenamesi ağır şartlara muhtevi bulunduğundan milli hareket zuhur etti. Müttefikler bu itilafnamenin aylarca muallakta kalacağını düşünmemişlerdi. Türkiye'de bir ihtilal çıkacağını ve Kilikya'da muharebenin devam edeceğini düşünemezlerdi. O zamana nispetle herşey değişti. Fransa şarkta seksen bin kişilik ordu bırakmaya mecbur kaldı. Binlerce Fransız terk-i hayat etti. Efendiler! Fransa'nın Anadolu'da bugünkü vaziyeti ne olurdu? Düşününüz; Mustafa Kemal Paşa'nın ordusu kuvvetlendi. Yunanlıları mağlup etti. Şimdi bize dönecek, celp görecektir! Ankara İtilafnamesi'nin bütün dünya Müslümanları üzerinde icra ettiği ve edeceği manevi tesirati ihmal etmemeliyiz. Bütün Müslüman memleketlerinde Fransa'ya karşı hakiki bir hüsn-ü teveccüh vardır. Kiliya'daki Ermenileri aleyhimize kıyam ettirmeye çalıştılar. Halbuki onları yalnız biz kabul ettik. Fazla olarak Kilikya'da şayan-ı teessüf hiçbir vaka olmadı. Papalık murahassı Adana'ya gitti ve terk etmekte olduğumuz bu memlekette sükûnet hükümfermâ olduğunu gördü.”*

karşısında yüzlerini sürdükleri yerlere süren bu kadınları yalvararak, ağlayarak yerden kaldırıyorlardı. Bu sahneyi tarif etmek imkânı yoktur. Göz bile bu manzaranın harikuladeliğine tahammül edemiyordu.

Bu emsalsiz kalabalık ceddeyi takiben gayet muntazam bir vaziyetle yolun her iki tarafında duran kız ve erkeğin mektepleri talebelerinin alkışları ve milli neşideleri arasında kolordunun etrafına toplandı. Müteaddid esnaf cemiyetlerinin ihzâr ettikleri tezyin edilmiş, kurbanlar tekbir sesleri arasında kesildikten sonra, Muhiddin Paşa sancak direğine doğru yürüdü. Emir zabiti tarafından tutulan bayrağı öptükten sonra mızıka selam havasını terennüm ederken bayrak, merkez kumandanı tarafından çekildi”.

İzlenimlerini bu şekilde aktaran muhabir daha sonra Muhiddin Paşa tarafından söylenen nutuğa yer vermiştir. Muhiddin Paşa, Türk milletinin senelerden beri verilen mücadelenin mükâfatı olarak bu değerli topraklara sahip olunduğuna Misâk-ı Milli'ye hep sadık kalındığına vurgu yapmış, vatanımızı tamamen kurtarıncaya kadar mücadelenin devam edeceğini dile getirmiştir (Hâkimiyet-i Milliye 12 Ocak 1922:1).

Anadolu'da Yeni Gün gazetesi ise “Adana'nın Geçirdiği Bî- Payan Meserret, Milli Ordunun Kasabaya Girdiği Tarihi Gün”, Vakit gazetesi de “Adana'da Kahraman kıtaatimize Yapılan Parlak İstikbal Merasimi” menşetleriyle Adana ahalisinin ve Türk milletinin hissiyatını anlatan bir yazılar neşretmişlerdir (Anadolu'da Yeni Gün 13 Ocak 1922:1; Vakit 12 Ocak 1922:1) .

11-12 Ocak tarihinde gündüz törenlerle kutlanırken akşamı Belediye Dairesi'nde günün şerefine bir ziyafet tertip edilmiştir. Ziyafette Muhiddin Paşa, Dâhiliye Müsteşarı ve Vali Vekili Hamid Bey, Franklin Bouillon, memleketin ileri gelen erkân ve eşrafı hazır bulunmuştur. Belediye Reisi tarafından bir nutuk irad edildikten sonra Fransa ve Türkiye arasındaki dostluktan bahsedilmiştir. Franklin Bouillon şu cümlelerle Adanalılara teşekkür etmiştir: “Reis Bey'in gerek benim ve gerekse memleketim hakkında izhâr etmiş olduğu hissiyattan dolayı çok mütehasıs ve çok memnun kaldım. Bundan dolayı bilhassa arz-ı şükrân ederim. Seneler değil, fakat asırlar Türk-Fransız dostluğuna şahid olmuşlardı. Fransız ve Türk dostluğu tarih yapraklarında kalmamış, Fransa bunu Kırım Seferi'nde bi'lfîl kanıyla ispat etmiştir. Fakat araya birçok menafi, birçok hadisat girdi. Netice harb-i umuminin acı safhalarına sürükledi. Hükümetlerin takip ettikleri prensipler, içtihatlar ayrıldı. Fakat Efendiler! Türk-Fransız milleti birbirinden ayrılmadı. Ve belki bir gün yine yan yana aynı saflarda bulunacaktır. İçtihatlar ve perenspler ne olursa olsun milletler ya birbirlerini severler, ya birbirlerine kurşun atarlar ve buna hiçbir kanun, hiçbir siyaset manî olamaz. İşte bunun en büyük numunesini yanlış içtihadın eseri olarak muharebe meydanında birbirine kurşun atan askerlerin ruhunda görüyoruz...”(Hâkimiyet-i Milliye 12 Ocak 1922:1; Vakit 12 Ocak 1922:2).

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi “5 Ocak Yevm-i Mahsus Addedilmiş ve Her Tarafıta Şenlikler Yapılmıştır” şeklindeki manşetiyle Adana vilayetinin tamamen tahliyesine müsadif olan 5 Ocak 1922 tarihinin bütün Adana ahalisince özel bir gün addedilerek her tarafın bayraklarla donatıldığını ve gece fener alayları tertip edilerek bu özel günün kutlanıldığını anlatan bir yazı neşretmiştir (Hâkimiyet-i Milliye 15 Ocak 1922:1).

Anadolu'da Yeni Gün gazetesi “Artık Adana'mızı ve Havalisini Kutaatimiz Tamamen İşgal Etmiş, Bir Tek Fransız Kuvveti Kalmamıştır” başlığıyla o günün havasını şu cümlelerle ifade etmiştir: “5 Ocak...Halas günü...Bütün Adana ahalisince bu tarih özel gün olarak

adedilerek fevkaalde tezahüratta icra-yı şadüman edilmiştir. Tek bir Fransız kuvveti kalmadığı gibi tahliye komisyonu tarafından tanzim edilen protokol ile mevzu bahs kuyud ve şartlara mezkur tarihten itibaren hükümden sakıt olmuştur” (Anadolu'da Yeni Gün 15 Ocak 1922:2). Gazete 7 Şubat 1922 tarihli nüshasında ise “*Sevgili Adana Anavatana Kavuştu*” başlığı altında yazdığı bir yazıda “...*Sevgili Adana anavatana kavuşurken İzmir'i, Edirne'yi hatırlamamak mümkün müdür? Bu mesud kavuşmayı alkışlarken şuna da kuvvetle inanmalıyız ki; İzmir'de, Edirne'de pek yakın zamanda böyle tezahürleri görerek mutlu olacağız*” diyerek bu sevincin tüm vatana teşmil etmesini temenni etmiştir (Anadolu'da Yeni Gün 25 Ocak 1922:2).

Adanalı vatandaşlar, Adana'daki Kumandanlık Dairesi'yle Askere Alma Kalemi ve Şubeleri'nin askeri şerefe layık bir şekilde döşeme ve lazım olan diğer malzemeyi tedarik ve hediye etmek suretiyle vatanseverlik göstermişlerdir (Hâkimiyet-i Milliye 26 Ocak 1922:1; Anadolu'da Yeni Gün 25 Ocak 1922:2).

Adanalı vatansever vatandaşlar Türkiye'de o zamana kadar ki en büyük bayrağı günün anısına vücuda getirmişlerdir. 140 arşın kumaştan yapılan bu devasal bayrağın yalnız hilalin içinde dört dikişçi çalışmış, hükümet dairesinin büyük salonu bu işe ancak kâfi gelmişti. Bayrağın tanzimi işiyle terzi Nuri Bey'in yanında dönemin Maarif Müdürü Refet Bey de büyük bir gayretle ilgilenmiştir. Bayrak merasimle Hükümet Konağı'ndan indirilerek binlerce vatandaş tarafından tutularak caddelerde gezdirilmiştir. Bayrak iki yüz kişi tarafından tutularak büyük bir sevinçle alkış tufanları arasında gezdirilmiştir. Alkış tufanları içinde bir ihtiyar bu bayrağın altında ellerini yukarıya kaldırarak: “*Allah'ım artık benim gözlerimi kapa, bu dünyada başka bir şey görmek istemiyorum. Kalbim bu heyecanla dursun*” diye haykırmıştır (Hâkimiyet-i Milliye 29 Ocak 1922:2).

Afgan Sefiri Ahmed Han Adana'nın kurtuluşu vesilesiyle bir mektup göndermiştir. Mektupta Türkiye ile Afganistan arasında dini ve hakiki bağların uzun ömürlü olmasını temenni ederek, Adana'nın kurtuluşunu kendisi, sefaretini ve milleti adına tebrik etmiştir (Hâkimiyet-i Milliye 31 Ocak 1922:1).

Harbiye Nazırı Cevad Paşa 17 Ocak 1922 tarihinde Mersin yoluyla Adana'ya gelerek Vali Vekili Hamid Bey'in evine misafir edilmiş; Adana İstasyonu'nda asker, jandarma ve polis tarafından uğurlanmıştır. Aynı tarihlerde Adana'nın işgali sırasında büyük fedakârlıklar gösteren ve en nihayet zulme dayanamayarak bölgeyi terk eden Adan İran konsolosu Asaf Han'ın yurda geri gelmesi kamuoyunda büyük bir coşkuya neden olmuştur (Hâkimiyet-i Milliye 31 Ocak 1922:1).

4. Adana'da Yaşayan Ermeni ve Rum Muhacirlerin Durumu Hakkında Çıkan Haberlerin Türk Basınına Yansımaları

Tahliye işlemleri esnasında basına yansıyan haberlerin bir kısmını da burada yaşanan Rumlar ve özellikle Ermenilerin durumu oluşturmaktaydı. Bazı Rum ve Ermenilerin mütareke döneminde yaptıkları mezalimlerden endişeye düşerek memleketi terk ettiğini ileri süren Anadolu'da Yeni Gün gazetesi, 22 Kasım 1921 tarihi itibarıyla ayrılan Ermenilerin sayısının otuz bin kişi olduğu bilgisini vermiştir. Bunların mütarekeden sonra Adana ve havalisinde Ermeni nüfusunu artırmak için her yerden gelen kimseler olduğuna dikkat çeken gazete, zararlı Ermeni basını ile birlikte bunların Kıbrıs, İzmir ve İstanbul'a gittiklerini belirtmiştir (Anadolu'da Yeni Gün 22 Kasım 1921:1).

Endişe içinde olan Ermenilerle ilgili olarak bir Fransız askeri yetkilisi bunun Türklerle bir ilgisi olmadığını dile getirerek “*Adana Türk'tür ve Türkiye'nindir. Hariçten gelen Ermeniler burada oturmak istemezlerse buna ne denilebilir. Zorla memleket ve millet yapılabilecek mi? Burada ispat olunacak mı ? Değil*” şeklinde görüş beyan etmiştir (Anadolu'da Yeni Gün 23 Kasım 1921:2).

Türk basını tahliye ve teslim haberleri çıktığından beri Ermenilerin memleketi terk edip gittiklerini, onlara Rumların da eşlik ettiği haberini vermiştir. Hristiyanların bu hicretinde siyasi bir tesir olduğuna inanan basına göre; amaç, topluca bir göçün Hristiyan kamuoyunda bir tesir uyandırmaktır. Yunanlıların Rumları vapurlarla İzmir'e götürdüğünden bahseden basın, bu kişilerin işgal yerlerine Rum nüfusunun artması için özellikle götürüldüğünün altını çizmektedir (Anadolu'da Yeni Gün 24 Kasım 1921:2- 28 Kasım 1921:1). Yunanistan bu amacı güderken, İzmir'deki İngiliz konsolosu Adana muhacirlerinin işgal edilen arazilere yerleştirilmemeleri konusunda Yunan Hükümeti'ni uyarmıştır (Anadolu'da Yeni Gün 13 Aralık 1921:2).

Gazetelerin verdiği malumata göre Ermeni ve Rum muhacirlerinin miktarı elli bine yaklaşmıştır. Mersin ve İskenderun limanlarında İngiliz, Amerikan ve Yunan Harp gemileri bu kişilere yardım etse de, Rum ve Ermenilerin tamamı bu gemilere alınmadığından burada zor durumda kalmışlardır (Anadolu'da Yeni Gün 28 Kasım 1921:1-9 Aralık 1921:2).

Adana'dan ayrılan Ermenilerin bir kısmı Suriye'ye gitmek istemişlerse de Fransızlar buna müsaade etmemişlerdir. Bunların çoğu Kıbrıs'ta bulunan Magosa'ya ve evvelce Rus muhacirleri için düşünülen yerlere yerleştirilmiş, iaşeleri de İngiltere tarafından karşılanmıştır (Anadolu'da Yeni Gün 13 Aralık 1921, 2). İlk önceleri Adana muhacirlerini Suriye'de istemeyen Fransa sonradan aldığı bir kararla bu tutumundan vazgeçmiştir. Tan gazetesi Adana ve havalisindeki Rum ve Ermenilerin muhaceretini İngilizlerle Yunanlıların tertiplediğini, onlara yardım ve yataklık ettiklerini, amaçlarının Adana'nın Fransızlardan tahliyesi ile oradaki Hristiyanları ayaklandırmak olduğunu ileri sürmüştür. Gazete devamla Türkiye aleyhine bir propaganda zemini oluşturmak isteyen bu devletlerin bu kişileri İzmir, Adalar ve Kıbrıs'a geçmelerine engeller çıkardığını bu suretle yirmi-otuz bin kadar Hristiyan'ın ortada kaldığını yazmıştır. Tan gazetesi Fransa'nın ilk başlarda bu muhacirlerin Suriye'ye geçmelerine rıza göstermediğini fakat son alınan kararla Suriye'ye kabul edileceği bilgisini vermiştir (Anadolu'da Yeni Gün 20 Aralık 1921, 1).

Fransa'nın bu kararından sonra Mersin'de toplanmış olan 25 Aralık 1921 tarihinden itibaren vapurla Suriye'ye nakledilmeye başlanmıştır (Anadolu'da Yeni Gün 29 Aralık 1921, 2). Suriye'de Fransız memurları tarafından kabul edilen Ermenilerin burada kabul olunmalarına pek memnun olduklarını yazan Fransız Deba gazetesi aynı zamanda “...*Daha şimdiden Kilikya'da tam bir sükûnun devamı ve Türklerin iyi muamelatı hasebiyle birçok Ermeniler yakında memleketlerine geri dönme arzusunu taşımaktadırlar*” yorumunu yapmıştır (Vakit 26 Aralık 1921:1).

Ankara Hükümeti'nin ciddiyeti ve her türlü emniyetlerinin sağlanmasının garanti edilmesi ve General Guro'nun azınlıkların hukuklarının muhafazası için her türlü tedbirlerin alındığına dair beyanati, Adana'nın tahliyesi esnasında telaşa düşen yerli Ermeni ve Rumları rahatlatmıştır. Bu noktadan hareketle denilebilir ki; Adana'yı terk edip gidenler yerli azınlıklar olmayıp, sonradan buraya gelip yerleşen, çoğunluğu suça karışan unsurlardan ibarettir (Vakit 29 Kasım 1921:1-30 Kasım 1921:1- 2 Aralık 1921:1)

Adana basılan ve muhalif basında olan Ferda gazetesi hadise hakkında “İki günden beri şehirde vaziyetinde hissedilebilecek bir sükûn vardır. İlk günlerde başlayan heyecan, yavaş yavaş kayboluyor. Ermeni vatandaşlarımız da şimdi o kadar derin bir telaş görünmüyor. General Guro'nun beyannamesi endişeleri azalttı. Diğer taraftan Müslüman vatandaşlarının iyi halleri de emniyet bahş olacak bşr mahiyet ibrâz ediyor. Bununla beraber Adana'da kalmak için henüz kâti bir teşebbüs yoktur...” şeklinde yorum yapmıştır (Vakit 6 Aralık 1921:2).

Adana ve havalisinden hicret edenlerin emval/emlâkını muhafaza ve suiistimallerin önüne geçmek için Adana Valisi Hilmi Bey'in başkanlığında bir komisyon oluşturulmuş; bu komisyon en uzak yerlere kadar her tarafta terk edilmiş emvali tespit ederek titizlikle çalışmıştır (Vakit 14 Aralık 1921:1).

Sonuç

Mondros Mütarekesi'ni takiben Anadolu'da işgal edilen yerlerden biri de stratejik öneme haiz, yer üstü ve yeraltı zenginlikleriyle ünlü Çukurova bölgesiydi. İşgalin ilk günlerinden itibaren bölge insanı kenetlenmiş ve düşmanlara fırsat vermemiştir. Bu hassas dönemlerde Türk basını da işgallere karşı sert tepkiler göstermiş, neşrettiği yazılarla bölge halkına ve cephedeki askere moral aşlamaya çalışmıştır.

İşgal yıllarını yakından takip eden Türk basını, Adana'nın düşman işgalinden kurtuluşunu an be an kamuoyuyla paylaşmıştır. Türk ve Fransız resmi çevrelerin beyanatları, resmi bildirimler, azınlıkların durumu, bölge insanının heyecanı ve coşkusunu muntazaman ve tafsilatlı bir şekilde yer veren gazeteler fotoğraflarla da o günün hallet-i ruhiyesini yansıtmaya çalışmışlardır. Dönemin ruhunu yansıtan basın sayesinde Anadolu halkı bölgedeki siyasî ve askerî olaylar hakkında bilgi sahibi olmuştur.

Adana'nın işgali sonrasında tahliye işlemlerini büyük bir heyecanla takip eden basın, bölgede münasebetsiz hiçbir olay yaşanmadan bu sürecin tamamlandığını, azınlıklardan özellikle Ermenilere bir zarar gelmediğini vurgulayan yazılar neşretmiştir. Türk-Fransız İtilafının önemine değinen gazeteler bunun siyasî, askeri ve iktisadi neticeleri ihtiva eden birçok yazıyı okuyucusuyla paylaşmıştır. Basında bölgenin düşman işgalinden kurtuluşunun önemi her defasında vurgulanmış; bu zaferin başta Batı cephesi olmak üzere tüm yurda teşmil edeceği ifade edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

1. Gazeteler*

Hâkimiyet-i Milliye

Anadolu'da Yeni gün

Vakit

2. Tetkik Eserler

Çelik, Kemal, (2015).“Milli Mücadele’de Adana (Güney) Havalisi Komutanları”, *Milli Mücadelede Güney Bölgesi Sempozyumu*, Bildiriler, 25-27 Aralık 2013/ Gaziantep, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Ener, Kasım, (1963). *Çukurova'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı*, İstanbul.

Fenk, Mehmet, (1960). *5 Ocak Çukurova'nın Kurtuluşu*, Altın Başak Yay., İstanbul.

Jaeschke, Gotthard, (1986).*Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Ankara.

Kararımak, F. Vicdan (1953). *Çukurova'nın Kurtuluşu*, İstanbul.

Kılıç,Ahmet, (1962).*Osmaniye Tarihi*, Osmaniye Matbaası Basım ve Cilt Evi, Osmaniye.

Onar, Mustafa, (1975).*Kurtuluş Savaşında “Haçın Gâvuru*, İstanbul.

Orbay, Orbay,(1993). *Cehennem Değirmeni*, İstanbul.

Öztoprak, İzzet, (2002). “Türkiye'nin İşgali ve Milli Direniş Hareketleri”, *Türkler*, Cilt:15.

Sofuoğlu, Adnan,(2002). Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye'nin İşgaline Karşı Milli Direniş: Kuvâ-yı Milliye(1918-1921), *Türkler*, Cilt:15.

Toros, Taha, (2001). *Kurtuluş Savaşı'nda Çukurova*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Türkgeldi, Ali, (1948). *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, İstanbul.

Türkmen, Zekeriya, (2002). *Yeni Devletin Şafağında Mustafa Kemal (Ekim 1918-Ocak 1920)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

---

* Gazete sayıları ve tarihleri metin içinde gösterilmiştir.

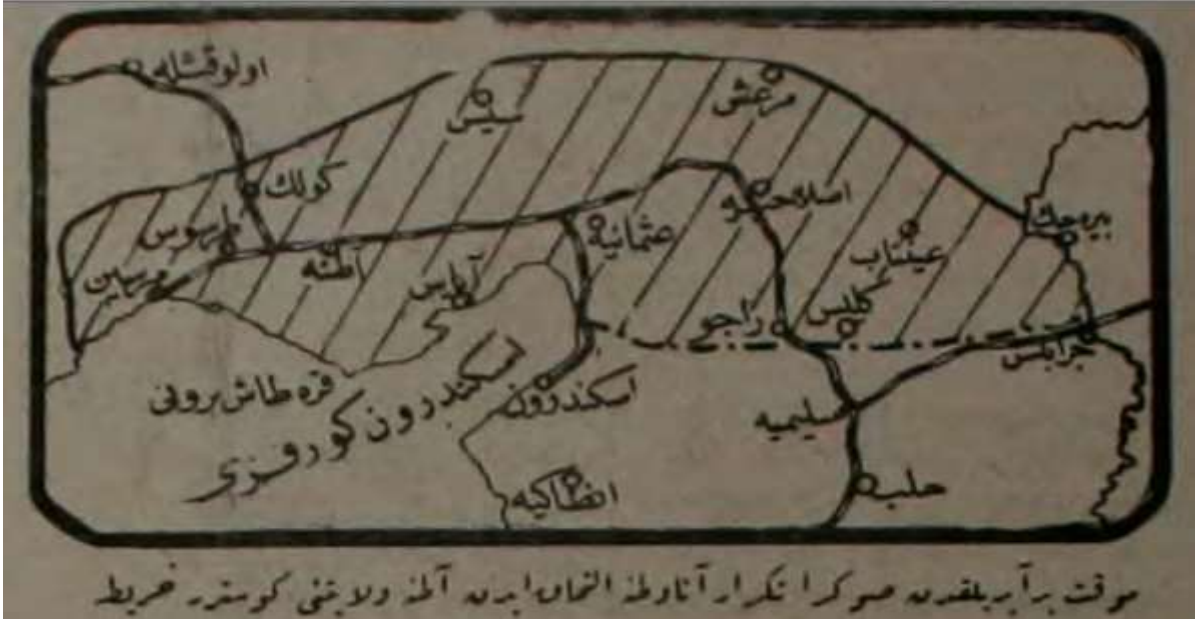

Ek 1. Bu Hafta Anavatana Kavuşan ve Tekrar Semalarında Şanlı Bayrağımızın Dalgalandığı Adana ve Çevresini Gösterir Harita

(Anadolu'da Yeni Gün, 8 Aralık 1921)

Ek 2. Sevgili Adana'mız Anavatana Kavuştuğu Esnada: Cebel Bayrağımız Hükümet Konağı'na Çekilirken (Anadolu'da Yeni Gün, 7 Şubat 1922)

Ek-3 Muvakkit Bir Ayrılıktan Sonra Tekrar Anavatana İltihak Eden Adana Vilayetini Gösterir Harita (Vakit, 28 Kasım 1921)

Ek-4 Adana'nın Fedakâr Evlatlarından Kilisli Recep ve Genç Silah Arkadaşları (Vakit, 28 Kasım 1921)